

tome, dakle, određenju nacionalnih interesa razvoja, koji bi trebali stasati na temeljima integralne održivosti, pridonosi tekst Vladimira Laya i Dražena Šimleše.

Anita Bušljeta Tonković

doi:10.5559/di.22.1.13

**Szer. Sokcsevits,
Dénes – ur.
Šokčević, Dinko
MINT NEMZET
A NEMZETTEL...
KAO NAROD
S NARODOM...**

Tudományos tanácskozás a magyar-horvát kiegyezés 140. évfordulója emlékére, Budapest, 2008 / Konferencija u spomen 140. obljetnici Hrvatsko-ugarske nagodbe, Budimpešta 2008., Zbornik radova

Croatica, Budapest/Budimpešta, 2011., 214 str.

U drugoj polovici 19. stoljeća hrvatske su zemlje, podijeljene na povijesne pokrajine, prožimali nacionalno-integracijski i modernizacijski procesi. Oni su nakon narodnoga preporoda i ukidanja kmetstva 1848. usmjeravali izgradnju građanskoga društva i moderne nacije u uvjetima koje je pružao habsburški politički okvir. Novi austrijski apsolutizam 1850-ih godina imao je dva lica: s jedne strane, poticao je modernizaciju, a s druge, forsirao centralizaciju i germanizaciju. Na početku 1860-ih godina Hrvatska se našla na nekoj vrsti raskrižja između Beča i Pešte. Pojavile su se građanske stranke (narodnjaci, unionisti, samostalci, pravaši) koje su zastupale

razne političke opcije – i u Hrvatskom saboru i izvan njega. Jedni su bili za savez s Ugarskom pod uvjetom da ona prizna političku zasebnost trojedne kraljevine, drugi su se zalagali za "poštenu uniju" s Ugarskom bez znatnijih prethodnih uvjeta, treći su neko vrijeme gajili nadu u mogućnost izravnoga sporazuma s Bečom, a četvrti su govorili o potrebi potpune hrvatske samostalnosti. Ubrzo nakon Austro-ugarske nagodbe (1867) sklopljena je i Hrvatsko-ugarska nagodba (1868). Jedna je određivala odnose između Zemalja ugarske krune i ostalih "zemalja Njeg. Veličanstva" u sastavu Austro-Ugarske, a druga položaj Hrvatske i Slavonije u zajednici s Ugarskom unutar Zemalja ugarske krune za sljedećih pola stoljeća.

U Budimpešti je 2008. održana konferencija u povodu 140. obljetnice Hrvatsko-ugarske nagodbe. Na konferenciju su pozvani pojedini hrvatski i mađarski povjesničari, koji su izložili priopćenja o aspektima Hrvatsko-ugarske nagodbe. S hrvatske strane, u radu konferencije sudjelovali su Stjepan Matković i Jasna Turkalj iz Hrvatskoga instituta za povijest u Zagrebu, a s njima i Dalibor Čepulo i Mirela Krešić s Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Od mađarskih povjesničara, pozivu na konferenciju odazvali su se Imre Rész iz Instituta za povijest Mađarske akademije znanosti u Budimpešti te Mariann Nagy i Dinko Šokčević s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Pečuhu. Konferenciju i objavljivanje zbornika radova financijski su potpomogli Hrvatska samouprava Budimpešte i Hrvatska manjinska samouprava peštanskoga V. okruga (Belváros-Liptóváros). Zbornik radova na mađarskom i hrvatskom jeziku uredio je Dinko Šokčević, sveučilišni profesor u Pečuhu, inače Hrvat iz Mađarske. On je napisao i kratak predgovor zborniku, a za naslov je odabrao stajalište Ferenc Deáka, vodećega mađarskog političara 1860-ih godina i kreatora dualizma, o tome kako bi se Mađari sa svojim hrvatskim susjedima preko Drave trebali sporazumjeti na državnompravnoj osnovi, i to "kao narod s narodom", dakle ravnopravno.

Stjepan Matković je na početku zbornika analizirao trajanja i promjene težišnih obrazaca hrvatske historiografije u odnosu prema Hrvatsko-ugarskoj nagodbi u zadnjih 150 godina. Kao temeljni državni zakon, "Nagodba je izazivala opravdanu pozornost niza povjesničara", konstatirao je autor. Jasna Turkalj iznijela je reakcije hrvatskih oporbenih političkih stranaka na novu nagodbenu stvarnost između 1869. i 1871. godine. One su uglavnom bile negativne, jer su u Hrvatskoj novim stanjem bili zadovoljni samo promađarski orijentirani unionisti, koji su Nagodbu i sklopili u uvjerenju da se hrvatski nacionalni ciljevi, poput npr. sjedinjenja hrvatskih zemalja, mogu ostvariti jedino u "poštenoj uniji" s Mađarima. Narodnjaci i pravaši bili su nezadovoljni, dapače ogorčeni, Nagodbom. Narodnjaci su javno osudili dualizam, a pravaši čak podigli neuspjeli ustanak protiv "švabsko-magjarskoga" gospodstva u Rakovici. Ubrzo nakon toga Nagodba je revidirana, ali je dualizam kao sustav preživio iskušenje i ostao na snazi. Dalibor Čepulo i Mirela Krešić raščlanili su institucionalna i stvarna obilježja Hrvatsko-ugarske nagodbe s obzirom na njezin normativni okvir i praktičnu provedbu. Hrvatska je u nagodbenoj zajednici s Ugarskom posjedovala pokrajinsku autonomiju s obilježjima državnosti, ali je vlada u Budimpešti raspolagala učinkovitim financijskim i pravnim mehanizmima nadzora nad tom autonomijom. Hrvatska je uplaćivala više novca u zajedničku blagajnu nego što joj je ostajalo za vlastite potrebe, a poslovi u samoupravnoj nadležnosti zemaljske vlade i bana u Zagrebu ovisili su o volji ugarske vlade, jer je ona određivala koje će autonomne zakone Hrvatskoga sabora vladar prethodno odobriti i naknadno

potvrditi. Posljedice ograničavanja hrvatske autonomije u nagodbenom razdoblju bile su višeslojne: gospodarski i društveni preobražaj hrvatskih zemalja postao je na kraju 19. i na početku 20. stoljeća nešto brži nego prije, ali je i dalje bio sputan dualističkim okovima i znatno otežan u usporedbi s razvojnim kretanjima u austrijskim pokrajinama i zapadnim europskim zemljama. Istodobno su svi pokušaji sjedinjenja hrvatskih zemalja i rješavanja nacionalnoga pitanja u sklopu Austro-Ugarske ostali bezuspješni.

Imre Röss je u svojem radu nijnansirano upozorio na neke neformalne čimbenike u sustavu vladavine ugarsko-hrvatske vlade u vrijeme dualizma. Posebnu je pozornost posvetio praksi imenovanja hrvatskoga bana i sudjelovanja bana u radu zajedničkoga Ministarskog vijeća 1870-ih godina. Vlada u Budimpešti imala je posebna ministra za Hrvatsku i Slavoniju, a bana u Zagrebu imenovao je vladar na prijedlog ugarskoga ministra-predsjednika. U Hrvatskoj je 1870-ih godina banovao "pučanin" Ivan Mažuranić, prvi hrvatski ban koji nije bio plemić i koji je djelovao kao pokretač više važnih reformi s tendencijom ubrzanja razvojnoga puta prema hrvatskom građanskom društvu. Mariann Nagy je na temelju komparativnoga vrednovanja statističkih pokazatelja iz prvoga modernog popisa stanovništva u Habsburškoj Monarhiji 1857. obradila hrvatsko gospodarstvo prije Nagodbe, dakle u razdoblju u kojem su položeni temelji moderne Hrvatske. Dinko Šokčević je preispitao mogućnosti i planove za novu nagodbu Mađara i Hrvata, imajući pritom na umu mađarsko-hrvatske (i jugoslavenske) odnose i nacрте za rješenje međusobnih državnopravnih odnosa u publicistici Oszkára Jászija i Józsefa Bajze između 1913. i 1918./1919. godine. U vrtlogu Prvoga svjetskog rata Austro-Ugarska se raspala, a hrvatski je narod ušao u novu jugoslavensku državu. Ona je nastala kao rezultat južnoslavenske ideje o ravnopravnoj zajednici srodnih naroda na slavenskom Jugu, ali je u velikoj mjeri bila i cijena za izbjeg-

nutu podjelu hrvatskih zemalja na kraju "Velikog rata" (1914–1918) i lomljenja više-stoljetnih hrvatsko-mađarskih spona. No hrvatsko je pitanje ostalo neriješeno i u novoj državi, koja je donijela nove nacionalno-političke zaplete i dvojbe.

U zborniku radova *Mint nemzet a nemzettel – Kao narod s narodom* obrađuje se važna tema iz povijesti hrvatsko-mađarskih odnosa koji su najizravnije utjecali na hrvatsku sudbinu u "dugom" 19. stoljeću. Zbornik uključuje primjeren znanstveni diskurs na oba jezika, mađarskom i hrvatskom. Struktura zbornika i radova u njemu potpuno je razumljiva, rječnik je bogat, a izražavanje jasno i jezgrovito. Služenje stručnom terminologijom je suvereno. Radovi u zborniku potkrijepljeni su potrebnim znanjem i pokazuju visoku razinu razumijevanja pojmova. Tekst je logičan i koherentan, analiza temeljita, a udio opisa prikladan. Promjene, uzroci i posljedice tumače se temeljito i uvjerljivo. Objašnjenja i argumenti su primjereni, dobro organizirani i povezani. Zbornik je kvalitetno djelo profesionalnih povjesničara i vrijedan doprinos znanosti, napose u usporedbi sa srodnim djelima o istom predmetu. Naslov zbornika sugerira pomalo idealističku intonaciju, no to je samo na prvi pogled tako, jer su zastupljeni autori duboko svjesni da povijest pretpostavlja različite interpretacije i to jasno dolazi do izražaja u mnogim njihovim kritičkim refleksijama. Pozornijim čitanjem zbornika može se doznati štošta novo, baš kao što se mogu osjetiti i stanovite slabosti, tako npr. nedostaje potreban komparativni osvrt na mađarsku historiografiju o Nagodbi i slično. No u realiziranim okvirima, zbornik *Mint nemzet a nemzettel – Kao narod s narodom* uvelike nadmašuje očekivanja i otvara sasvim novu dimenziju u putoka-

zu prema daljnjim mogućnostima obradbe naslovljene teme. On je ujedno poticaj intenzivnijem znanstvenom istraživanju hrvatsko-mađarskih odnosa i produbljivanju razmjerno slabije razvijene međusobne komunikacije hrvatskih i mađarskih povjesničara. Stoga se može samo preporučiti svima koji za njim posegnu.

Željko Holjevac